

וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה כך אין הצבור מתפללין תפלת נדבה אבל היחיד מתפלל תפלת נדבה שכן היחיד מביא עולת נדבה הלכך אין היחיד מתפלל תפלת המוספין תפלת נדבה שאין מתנדב בקרבן מוסף והא דאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונוזר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה מפרשי לה רבנן כגון שהתפלל תפלתו אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלל ועמד להתפלל אדעתא דחובה ונוזר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום כל חוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה ובהא אפילו רבי יוחנן מודה דלא קאמר רבי יוחנן ולוא שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן אבל תפלת חובה לא קאמר אמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל.

והנה הרמב"ן הבין דברי הר"ף - כמה שחילק בין יחיד לציבור שתפילת הציבור היינו דוקא כששליח ציבור מתפלל בשביל הציבור, אבל כשעשרה מתפללים ביחד (תפילת הלחש שלהם ולא חזרת השי"ן) אי"ו תפילת הציבור אלא תפילה בציבור (דומה לקרבן השותפים ולא לקרבן ציבור) ע"ש.

ומה שהכריחו לחלק כן היינו מה שסבר (כרב האי גאון) שכל תפילת רשות/נדבה היא ע"י חידוש. ומבואר בגמ' שמתפלל בציבור על ידי חידוש. ומאידך, הר"ף כתב שאין הציבור יכולים להתפלל תפילת נדבה. לכן הוצרך לומר שהגמ' עוסקת בתפילה בציבור והר"ף שולל תפילת נדבה דוקא בתפילת הציבור.

אמנם יש ג"כ דרך אחרת בהבנת דברי הר"ף, חוץ מזו של

3. מלחמת ה' שם (דף י"ג ע"א).

4. ע"י בהמשך.

הגדרת תפילת נדבה

א. שיטת הר"ף והר"ח

הגמרא¹ אומרת:

ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו: ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונוזר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה איני והאמר רב נחמן כי הוינן כי רבה בר אבהו בען מיניה הני בני כי רב דטעו ומדברי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרינן כל אותה ברכה הכי השתא התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחתו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה: ואמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לביה"כ ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמעינן קמיתא ה"מ יחיד יחיד או צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמעינן הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא.

הר"ף² ביאר את הענין כזה:

והלכתא כר' יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ומפרשי רבנן דהני מלי ביחיד ואדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור וצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור דקני"ל תפלות כנגד תמידין תקנוס

1. ברכות (כא-כ"א):.

2. ר"ף ברכות (דף י"ב ע"ב - י"ג ע"א).

ונחנך שאין הצבור מקריבין בו ביום תמיד ומצא שהצבור מקריבין יוצא בתמיד של צבור והראשונה עולה לו נדבה כך עין התפלה...

היה מבורא שאין שיטת הר"ח (שעליה מבוססת שיטת הר"ף) כשיטת הרמב"ן. ובאמת מבורא שיש מח' יסודית בין ר"ח ור"ה'ג בבאור "אם יכול לחדש דבר בתפלתו", ונבאר שיטת הר"ח (לע"ד כ"ה שיטת הר"ף) בע"ה.

ר"ח (בניגוד לר"ה'ג) כיאר שהמחדש דבר בתפלתו אינו משנה טיב תפילתו הנוכחית (להיותה תפלת נדבה) אלא משנה טיב תפילתו שהתפלת מקודם: "כל' כיון שחדש דבר בתפלה שם הראשונה תחנונים ומותר לו בצבור להתפלל." ואם כי צ"ע איך יתכן דבר כזה, על כל פנים כ"ה שיטת הר"ח - וא"כ לא פי' הר"ח דברי הגמ' שתפלת נדבה צריכה חידוש בה. לפי זה, מובן שאין הכרח (כשיטת הר"ח לפחות) לחלק בין תפילת הציבור ותפילה בציבור. ובאמת, הר"ח מכאן הגמרא (שדאי הוי דוגמא של תפילה בציבור ולא תפילת הציבור - אם מחלקי' כשיטת הרמב"ן) כמקור לדבריו שאין נדבה לציבור. וא"כ לפחות הר"ח (ואולי א"כ גם הר"ף) לא סבר שיטת הרמב"ן.

והנה גם בדברי ר"י הלוי (שהיה מתלמידי הר"ף) נמצא (כ"ח) שגם כשציבור מתפללים תפלתם נחשב תפילת הציבור - ולא רק תפילה בציבור. וז"ל בספר הכוזרי:

וכן קצונו לנו שיתפלל היחיד תפלת הציבור, ושתהיה תפלתו בציבור בעוד שיוכל לא פחות מעשרה, כדי שישלם קצתם מה שיחסר בקצתם כשגגה או כפשיעה, ויסתדר מהכל תפלה שלמה בכונה זכה, ותחול הברכה על הכל ויגיע לכל אחד מהיחידים חלקו ממנה.

6. ואכ"מ לזון כשיטת הגר"ד'ס זצ"ל והגר"ע יוסף שליט"א בבאור דברי הרמב"ם בזה. ובמק"א הארכתי.

7. כוזרי (ג' יח-ט).

הרמב"ן. ה"י ידוע שכשהר"ף מביא "מפריש רבנן", דרך כלל הוא מביא פירוש המוכח ברבינו חננאל. ואלו דברי הר"ח' בסוגין:

... דאמר ר' יהושע בן לוי פרק תפלת השחר כנגד תמידים תיקנום ותניא כותי' והכי סלקא שמעתא וכשם דלא מקריבין יותר משני תמידין ביום ואם יקריב עובר משום כל תוסף כן אין אדם מתפלל יותר משתי תפלות ביום ואם יתפלל עובר משום כל תוסף ותפלת ערבית הא קיימא לן כרב דאמר רשות ואע"ג דהוא רשות אשכחן דהוה מצלי ל'י בודו כתיב ערב ובוקר וצוהים וגו' ובדניאל כתיב זמנין הלחא ביומא היה בריך על ברכוהי ומצלי וגו'. ואפי' אי מקמת להא דר' יוחנן דפליג על ר' אלעזר הא אשכחן תניא כותי' דתניא יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי רציאל וזמנין תלחא ביומא וקיימא לן כל היכי דפליג רבנן אהרדי ותניא כחד מיינייהו הלכתא כותי' ואפי' חלמיז כהדי רבי' ואם תאמר ה"מ תפלה של חובה אבל תפלה של רשות שרי' הא תפלת ערבית דהיא רשות ובתריה קא חשיב תלחא מכלל דלית לן לא חובה ולא רשות בר מהני תלת ועוד מרקתני רב יהודה משמי' דשמואל ה"י עומד בתפלה וזוכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה ש"מ דהכי סוגיא דשמעתא דלית לן לצלויי צלותא יתירתא דקא עבר משום כל תוסף דהכא ליכא מאן דפליג אהא דשמואל ועל כגון דא אמרי' דבר הלמוד מענינו וה"מ בצבור תפלת צבור קיימא במקום תמידין דלית לן רשות לאוסופי אבל יחיד אי בעי לצלויי תפלת רשות קודם תפלת המנח' כעין תחנונים אינו מפסיד שהיחיד מקריב עולת נדבה ועוד זו השמעה דשמואל דאמר התפלל ביחיד ונכנס לכיחכונ'ס ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלה יתפלל עליו כיון שחדש דבר בתפלה שם הראשונה תחנונים ומותר לו בצבור להתפלל שכן אפי' בתמיד אם הקריב יחיד תמיד

5. מובא באר"ח ה"ל תפילה (פ"י צ"ד). וע"ע בר"ח לברכות (מה' ר"ד מצור).

ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עוצא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שזן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן. כדי שיהיו ערוכות כפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי השון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות כפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך כפי העלג:

היוצא מדבריו שהתפילה העיקרית ואמיתית היא הבקשה היוצאת מלב מתוך פניה עצמית ואישית לבורא. מה שמתפללים תפילה קבועה בנוסח שגורה הוי בעצם בכוחות יוצא חובתו כדיעבד. הרי מי שהתפלל תפילה קבועה בנוסח קבוע וגם התפלל תפילה מחודשת ואישית - תפילה זו המחודשת היא התפלה האמיתית. והתפילה הקבועה אינה אלא תוספת (זאת אמרת, נדבה).

כנל"פ חידוש הרי"ח שבמה שמחדש בתפלתו השניה נהפך הראשונה לנדבה. מכיון שמחדש בשניה רואים אותה כתפילה המקורית ואמיתית - ועיי"ז משוי ליה לראשונה תוספת ונדבה.

ג. שיטת האור זרוע

והנה לאוי"ז עצמו יש שיטה עוד יותר קיצונית ומתמיה לכאן. האוי"ז¹⁰ סובר שמותר להתפלל תפילת נדבה בין בציבור בין ביחיד אפילו בלי שום חידוש. ומכל מקום יש הבדל בין מי שיכול לחדש למי שאינו יכול. הי"ל האוי"ז:

ואמר רב יהודה אמר שמואל הנכנס לביהכ"ז ומצא צבור

10. אוי"ז ה"ל תפילה (סי' צ"ו).

ובאמת גם ברי"ף משמע כרי"ח (ודלא כרה"ג והרמב"ן) שהרי הביא ההלכה של חידוש דוקא במסגרת של נכנס לציבור ולא בתפילת נדבה בכלל, ואכמ"ל.¹¹

ב. החידוש של ר' חננאל

לכארי שיטת הרי"ח תמוה ביותר. איך מהפכים הראשונה לחתונתים ונדבה עיי' חידוש בשניה (כדי לאפשר לו להתפלל עכשיו תפילת חובתו בציבור). איך מעשיו עכשיו מהפכים תפילתו שמקורו.

אלא נראה שיש כאן חידוש נפלא בדברי הרי"ח. הרמב"ם¹² מבאר לנו:

מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם. מפי השמעה למדו שעבדה זו היא תפילה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבדה שכלב זו תפילה. ואין מגין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה מן התורה ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה... אם היה רגיל מרבה בחתנה ובקשה ואם היה עול שפתים מדבר כפי ילאתו ויכל עת שירצה. וכן מגין התפילות כל אחד כפי יכלותו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפללים פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממושה רבינו ועד עוצא: כיון שגלו ישראל כימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בניס בארצות הגוים ואותן הבנים נתכלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו כלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגוי ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם

8. וכן מצאתי גם כזה בערוך השלחן או"ח (סי' ק"ז ס"ו) ע"ש. ודו"ק גם בראב"ה (סי' ס"ד) שרי"ף כרי"ח.

9. ה"ל תפילה (פ"א ה"א ה"ג ה"ד).

אדשמואל ולית לן לשוויה לדר' יחזקאל אלא אמאי דעליה אמירא, [ולא אמירא] אלא על דר' אלעזר לענין ספק התפלה לא התפלל וא"ר יחזקאל אי מספקא ליה מילתא ולואי שיתפלל כל היום ואי נמי היה זכור שהתפלל ועמד לכתולה להתפלל תפלה אחרת דלאו. חובה היא והכי קאים בלביה דלאו חובה מצלי אלא מצוה כעין רשות אף שמואל לא אסר וכיון דהכין בזמן שספק התפלל ספק לא התפלל א"ר יחזקאל ליקום וליצלי דיכול למימד בדעתיה אי לא צלי הרי היא חובתו ואי צלי חזוני אינן הלכך ולואי שיתפלל ושפיר דמי אבל היכא שהתפלל ושכח והתחיל בתפלה שניה על מנת שהיא חובתו וזכר שהתפלל קאמר שמואל אם גומרה כאילו הקריב שני תמידין בשחרית ועובר על כל תוסף ולא פליג ר' יחזקאל בהא מילתא אלא הלכתא כשמואל דאמר פוסק ואפילו באמצע ברכה... ושמעתי דברתא דרב יהודה אמר שמואל נמי הלכה שאם התפלל ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל ואי לא אל יתפלל דאי מחדש בה דבר ומקמת בדעתיה שאינה תפלה חובה אלא נדבה מצוה כעין רשות שפיר דמי אבל חובה אסור. ואיכא רבנן דמוקמי לה להא שמעתא בתפילת המוספין אבל תפילות אחרות לא פשיטא להון, ולא היא אלא כוליה תפילות כהודי בשבת שמוסיפין אסור להתפלל שנייה אלא א"כ חדש ופשיטא דגמי כהדיא קאמר צריכא דאי אשמועי קמייתא הוא אמינא היכא דצלי דאפי' בצבור נמי לא יצלי ולא ליחני ואי אשמועינן הוא שנייה הוה אמינא מפתח הוא דלא ניפתח אבל היכא דפתח אימא ניגמר קמ"ל דלא ניגמר. דבר זה ברור שבכל התפילות הוא אומר, ובהא שמעתא קאמר אם יכול לחדש דבר ניפתח לכתולה אדעתא דמחר' אבל קמייתא דכבר פתח לה אדעתא דחובה אעפ"י שיכול לחדש לא ניגמר ומשום הכי לא איחמו בה חידוש. וכל הדברים הללו ברורים הם וחזקים הן ולכן הארכנו בפיי שמועה זאת.

יש לדייק שר"ח ורד"ג חולקם בהגדרת תפילת נדבה, ומחלקת

מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו מתפלל ואם לאו אל יתפלל לפי ר"ח הכי פירושו ואם לאו אל יתפלל כלומי אינו יכול משום כל תוסף. הלכה כר' אלעזר דהיכא שהתפלל אינו חוזר ומתפלל ולפי מה שאני פוסק כר' יחזקאל הי"פ אם יכול לחדש בה דבר חייב להתפלל בהדי צבור ואם לאו אינו חייב אבל בין כך ובין כך הרשות בידי להתפלל אם הוא רוצה.

לכאורה הדבר פלא. אם גם בלא חידוש מותר להתפלל עכשיו בציבור, מה מועיל החידוש לעשותה חובה עליו. אבל לפי מה שביארנו לשיטת הר"ח גל"פ דברי האי"ז בפשוטות. מי שיש לפניו אפשרות להתפלל תפילת חובתו בציבור או יחיד חייב להתפלל בציבור. אבל מי שאין לו אפשרות עוד כזאת (כגון שהתפלל כבר) ודאי אינו חייב - מכיון שתפילה בציבור אינה מצוה בפני"ע אלא הגדרה איך להתפלל תפילתו לכתחילה. והנה לשיטת הר"ח (עוה"ד שביארנו) אם מחדש בתפלתו הרי עוקר בתפילת חובה שהתפלל ועושה אותה לנדבה. וא"כ עדין התפילת חובה לפניו להתפלל - וכיון שאפשר לעשות כן בציבור, הלא חייב הוא לעשות כן דר"ק. אמנם מי שאינו יכול לחדש, תפילת חובתו עומדת במקומה ואינו חייב להתפלל עכשיו בציבור - מה"ט שביארנו.

ד. שיטת רבינו האי גאון

לרב האי גאון דרך אחרת בכיבור סוגין ובהגדרת תפילת נדבה - כמו שרומזנו למעלה. וה"ג כותב" בתשובה:

...עיונא דרבנן דילנא במתיבתא משום לא תסיפו קאמר דסבירא להו תפילות כנגד תמידין הקננים וכי הדר מצלו צלותא אחריתי דחובה עובר משום כל תוסף אבל חזוני דלאו תפלה חובה שפיר דמי. ואיכא דמדמי להון דר' יחזקאל דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו פליגא דשמואל וסבר דאעפ"י שהתפלל חוזר ומתפלל, וליכא חס ושלום בגמרא כל עיקר דר' יחזקאל פליג

שתפילת ערבית נחשבת לחפילת נדבה. והביא ראיה מערבית שאין להוסיף אפילו נדבה שניה בציבור שהרי אינו מוסיף ערבית שניה בציבור. מאידך, בחלמידי רבינו יונה¹⁵ ביארו שתפילת ערבית נחשבת כתפילת חובה. וזה לשיטתם שמפרשים הסוגיא על דרך רה"ג¹⁶

רה"ג - שמגדיר תפילת נדבה כזו שכל יסודה רחמים ובקשה ואינה כנגד קרבן - סובר שערבית אינה נדבה (שהרי נהגן כנגד עבודה ולא הוי רק רחמים ובקשה). אמנם הרי"ח - שמפרש תפילת נדבה כזו שכנגד עבודת רשות (שאינה קבועה) - כולל תפילת ערבית בגדר זה. שכן מצינו בירושלמי: "תפילת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם. הוא היא דתנין תפילת הערב אין לה קבע... אמר רבי תנחומא עוד קבעו אותה כנגד איכול איברים ופרדים..." ופרש"י¹⁷ בעלמא: "למאן דאמר תפילת ערבית רשות... מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואימורים שאין מעכבין כפרתן." הרי שערבית י"ל יסוד בעבודה - ולכן הוי חובה לשיטת רה"ג. אבל עבודה זו אינה מעכבת כפרתו ולכן אי"ז תפילת חובה לשיטת ר"ח.

ה. שיטת הרמב"ם

הנה הרמב"ם נקט שיטה אמצעית בין ר"ח ורה"ג, ופסק חלק משיטה זו חלק משיטה זו. ואלו דבריו¹⁸ בענין זה:

נמצאו התפלות ככל יום שלש. ערבית ושחרית ומנחה. ובשבתות ובמועדים ובראשי חודשים ארבע. שלש של כל יום ותפילת המוספין וכיום הכיפורים חמש. ארבע

15. תרי"ג ברכות דף י"ב ע"ב) ד"ה ועכשיו וכו'. ע"ש.
16. ע"י תרי"ג ברכות י"ב ע"ב) ד"ה והאי דאמרין.
17. ירושלמי ברכות פ"ד ה"א).
18. רש"י שבת (ט:). וע"ע רש"י ברכות (כט:) ד"ה כמשי. ודו"ק היטב בכ"ז ואכמ"ל.
19. הלי תפילה (פ"א ה"ח-ה"י).

יסודית זו מסתעף כמה וכמה חלוקים בהסבר הסוגיא כהלכה ובסכרא - כמו שיתבאר בע"ה. לרי"ח תפילת נדבה הייט תפילה העומדת במקום קרבן נדבה. כמו שיש קרבנות חובה שכנגדם תקנו תפילות חובה. כן יש קרבנות נדבה שכנגדם יש אפשרות של תפילת נדבה.

מאידך, שיטת רה"ג היא שהגדרת תפילת נדבה היא תפילה שאינה כנגד קרבנות כלל אלא בקשה ורחמים לבד.¹² וגראה שמחילוק זה בהגדרת תפילת נדבה יוצא כמה וכמה חלוקים בין הרי"ח ורה"ג. ועמוד כאן על כמה מהם:

ראשון, חולקים רה"ג ורי"ח באם צריכים חידוש לעשות תפילה לחפילת נדבה. הרי"ח סובר שאין חידוש עושה תפילה לנדבה (ובאמת להיפך, ביאורו כבר למעלה איך חידוש עושה תפילה לחפילת חובה ועיקר ומהפך האחרת לנדבה). וזה לשיטתו שנדבה חלוייה כמה שמתגדב תפילה זו, וכל שמתפלל משום תוספת ולא חובה הוי נדבה. אמנם רה"ג סובר שצריך לעשות תפילה לנדבה, שיסוד תפילת נדבה (לרה"ג) הוי רחמים ובקשה - לכן החידוש נותן מסגרת לתפילת נדבה.

שני, יש מחלוקת באם אפשר להתפלל תפילת נדבה במוסף בשבת ובציבור. ראינו שרי"ח סובר שאין הציבור מתפללים נדבה. וכן מצינו כזה לענין מוסף בדברי הרי"ף (שהבאנו) שקאי בשיטת הרי"ח. וכוזה הביא הרמב"ם¹³ שי"א שאין תפילת נדבה בשבת ויר"ט (ושיטתו כזה יבואר למטה בע"ה). מאידך רב האי גאון¹⁴ שולל תנאים אלו מתפילת נדבה. וכל זה ג"כ לשיטתם. לרי"ח שתפילת נדבה הוי קרבן נדבה, י"ל תנאים אלו של קרבן נדבה. אבל לרה"ג שתפילת נדבה הוי רחמי, אין לנו תנאים והלכות אלו.

שלישי, יש מחלוקת בהגדרת תפילת ערבית. כבר הבאנו דברי ר"ח

12. וע"ע בפסקי רי"ד ברכות (כא) דו"ק היטב.
13. הלי תפילה (פ"א ה"י).
14. באוצר הגאונים (שם) שהבאנו למעלה. ותחלמידי רבינו יונה ברכות דף י"ג ע"א) ד"ה ויש כזה וכו'.

אלו ותפלת נעילה: תפלות אלו אינן פוחחין מוקן אבל מוסיפין עליהם. אם רצה אדם להתפלל כל היום כולו הרושות בידו. וכל אותן התפלות שיוסיף כמו מקריב נדבות לפיכך צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכות. ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין מוסיפין בהן ולא פוחחין מהן ואינן משנין בהן דבר: אין הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה. ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתיים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. יש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת היום בלבד:

ורכת עז²⁰ מזה:

מי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה. שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו כאמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה.

ואם כן יש לדון בשיטה זו הממוצע בין ר"ח ורה"ג. שהרי פירש תפלת נדבה כקרבן נדבה (כיסודו של ה"ח) וכן כמה שאין מוסף נעשה נדבה (וה"ה תפלת הציבור ושל שבת ויר"ט) פסק כר"ח. וגם נראה שלדעתו ערבית נכלל בתפילות נדבה - ג"כ כר"ח. מאידך, הרי קבע שצריך חידוש בכל תפלת נדבה לעשותה נדבה - כשיטת רה"ג. וסובר שהחידוש בא בשביל התפילה שעומד בה, ולא לעשות האחרת עיקר (כהסבר ה"ח). וכל זה צ"ע קצת, אמאי אין כוונתו שאין זה לחובה

20. שם (פ"י ה"ז).

מספיק להוציא מכלל כל תוסף - וכישן בסוכה בשמיני שלא לשם חובה.²¹ ולפום ריהטא נראה לפרש דשאני הכא (לדעת הרמב"ם) מכיון שכוונתו להתפלל ורצה במעשה תפילה - משא"כ כישן בשמיני לצל שאין כוונתו למעשה ישיבת סוכה כלל ודו"ק. ואכמ"ל כזה כעת.²²

על כל פנים, יש כמה נקודות ברמב"ם הצריכים עיון. צריכים להבין מה ביאור הפרשה של הרמב"ם שצריך לחדש בכל ברכה, אבל בדיעבד אם חידש בברכה א' יצא. ונל"פ שודאי כל שחידש בה דבר (אפי' בברכה א') הוי ניכר כנדבה וא"כ כל תוסף וכו'. ולכן בדיעבד די בחידוש אחד. אבל מכיון שהיא נדבה ראוי לחדש בכל ברכה וברכה (כמו שמשמע באמת בדברי הרמב"ם). והטעם שראוי לחדש בתפילת נדבה (נוסף על מה שחייב לחדש כדי לעשותה לנדבה) הוא כזה: באמת יש סכרא לומר שבכל תפילה צריך לחדש בה. כן יש דעה בגמרא²³ שמה שאין לעשות תפילתו קבע היינו כל שאינו יכול לחדש בה דבר. ואף שאין הרמב"ם²⁴ פוסק כן בתפילת חובה, נראה דסובר שודאי כן עיקר בתפילת נדבה ודו"ק היטב כי קצרת.

ועוד יש לעיין כמה שכתב הרמב"ם כדבר ברור שאין תפילת נדבה בציבור משום שאין הציבור מביאים קרבן נדבה, ואילו ההלכה שאין תפילת נדבה בשבת ויר"ט מביא הר"מ כיש אומרים וצ"ע. ונראה לפרש. שאין לסבור שאין אומרים תפילת נדבה בשבת ויר"ט אלא אם כן חסרון קרבן נדבה בשבת ויר"ט הוי כעצם. זאת אומרת, אם ההלכה קובעת שאין קרבן נדבה בשבת מצד שאין זה קרבן ראוי לשבת, ניחא סברת ר"ח שאין תפילת נדבה בשבת ויר"ט אבל אם רק נמנע משום איסור מלאכה - א"י שייך לתפילת נדבה שאין בה שום מלאכה. והנה י"ל שבאמת אין נדבה נמנעת בשבת ויר"ט, אלא אר"י הוא דרביע עליה. מאידך, י"ל שכל קרבן ששייך לשבת קרב בשבת וכל שאינו שייך לשבת אינו קרב (וה"ה ליר"ט).

21. ר"ה (כח:).

22. וע"ע בגר"ח להלי תפילה (פ"י ה"ז). ובברכת כהן (פי' רצא) ועוד. והנלע"ד כתבתי.

23. ברכות (כט:); וע' פרש"י (שם).

24. הלי תפילה (פ"ד הט"ז).

ג. השגות הראב"ד

הראב"ד³² השיג על הרמב"ם וכתב: "אין כאן נחת רוח". והבין הכס"מ³³ שהשגתו היא שעובדת עכשיו חובה מאחר שקבעוה חובה וכו'. ועל דרך זו דנו אחרונים³⁴ בשיטות הר"ם ור"א. אמנם המעיין בהשגות הראב"ד על בעל המאור³⁵ יראה שכונתו כאן, ובעלמא³⁶ אחרת. וז"ל בהשגתו על הרי"ה: "גם אני תמהתי עליו בהלכות וכן תמהתי על הגאון מה ראה לומר בו אסור בל תוסיף. אי משום דאמר שמואל פוסק ואפילו באמצע ברכה, אנו אם רצה פוסק קאמרינן - אבל חובה לפסוק לא אמר; לא ליחיד ולא לציבור...". הנה מבואר שעיקר כונתו שאין ההלכה של כל תוסף שייך כאן כלל וכלל - וא"כ אין צריך חידוש³⁷ ואין איסור בהתחיל על דעת חובה וכו'. ודו"ק היטב כי קצותי מאד, ורק באתי להעיר על עיקר כונתו.

ונבטעם שאין כאן ענין בל תוסיף אין להאריך כאן, ורק יש מקום להעיר שיכול להיות משום שבמוסיף במינו אי"כ בל תוסיף לדעת הראב"ד³⁸ אי"כ משום שכופל מצותו ואין בוה בל תוסיף כפירוש הריטב"א³⁹ ואכמ"ל].

32. ראב"ד הל' תפילה (פ"י ה"ז).

33. כס"מ (שם).

34. גר"ח (שם) ובס' ברכת כהן (שם).

35. כתוב שם לברכות (כא). נדף י"ג ע"א בדפי הרי"ף].

36. בהל' תפילה (פ"א ה"י).

37. כמס"כ הראב"ד בהל' תפילה (שם). ועי' היטב כל דבריו (שם).

38. ראב"ד הל' לולב (פ"ז ה"ז).

39. ריטב"א סוכה (לא): ד"ה אמר מר וכו'.

הרי מבואר בגמ'²⁵ שקרבן תמיד הקרב בשבת נחשב תמיד של שבת וכו'. וכן איתא במכילתא²⁶ שחיוב הקרבה בשבת אינו סתירה לשמירת שבת כלל, אלא בהקרבת הקרבנות הקרבים בשבת יש קיום של שמירת שבת, דו"ק. וא"כ ניתן לומר, ג"כ, שאם אין קרבן נובה בשבת וי"ט זה חסרון בעצם ולא רק מניעה צדדית. וכיון שיש פנים לכן ולכן (וקצתתי הרבה בזה כאן, ורק באתי להעיר) הביא דין זה בשם י"א - אף שהיסוד שצריך להיות כעין קרבן נובה (כשיטת ר"ח) מוסכם לרמב"ם, ודו"ק.

ויש לדייק עוד בדברי הרמב"ם שכתב²⁷ שהמסתפק אם התפלל אינו יכול להתפלל אא"כ מתפלל תפילת נובה. ומשמע שאינו מתפלל תפילה על תנאי - שאם התפלל כבר הוי נובה ואם לא התפלל הוי לחובתו.²⁸ וצ"ע לכאן שהרי בקרבן יכול להביא על התנאי, כידוע.²⁹

ונראה לחלק, שבקרבן הקרבן הוי התפצא של המצוה, והכונה (למה מכיאו וכו') הוי רק המסגרת. אמנם בתפילה הכונה היא היא גוף התפילה,³⁰ ולכן שלל הרמב"ם כאן אפשרות התנאי ודו"ק.³¹

25. זבחים (צ"א) אטו שבת למוספין אהני לתלמידין לא אהני - וכל הענין שם.

26. מכילתא פ' יתרו (כ"ח).

27. הל' תפילה (פ"י ה"ז).

28. עי' בחי' הרשב"א לברכות (כ"א). ד"ה הא דאמר רבי אלעזר וכו'. ובכ"י ומג"א אור"ח (סי' ק"ז) ועוד.

29. זבחים (דף ע"ז) ועוד.

30. עי' אוצה"ג לברכות - חלק החשובות (סי' ק"ז), ועוד. ובמקום אחר הארכתי.

31. השו"ר תרי"ב ברכות (דף ר' ע"א) ד"ה אמנם ה"ג וכו'.